

Ege Coğrafya Dergisi, 14 (2005),29-44, İzmir
Aegean Geographical Journal, 14 (2005), 29-44, Izmir—TURKEY

İZMİR'İN ALIĞA İLÇESİNDE NÜFUS ÖZELLİKLERİ

The Population Features in İzmir-Aliğa District

Şevket IŞIK

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 35100 Bornova-İzmir
sevket.i@ege.edu.tr

(Teslim: 31 Ekim 2005; Düzeltme: 31 Mart 2006; Kabul: 31 Aralık 2006
(Received: October 31, 2005; Revised: March 31, 2006; Accepted: December 31, 2006)

Abstract

The most important reason for movements of urbanisation in Turkey, with some exceptions, is that industrial activities produce significant progresses in various cities. Such activities create important settlements on national scale on one hand and cause new centers to appear which are of locally importance on the other. Aliğa, a district north of province of İzmir is a local center which has been rapidly industrialised since 1970's. This process that began with industrial investment and facilities of public quality such as Petkim and İzmir Refinery plants was followed by private sector investments as well. Therefore, Aliğa of rural character until recently has turned into an industrial city based on structural transformations in its livelihood. Aliğa has been influenced by these great and rapid changes in its economic structure such as occur in many other cities where industrialisation progressed. One of these changes is the district's substantial growth in population. The population in the district has accelerated due to external migration movements as well as its internal increase of birth, with a new structure emerging in which industries dominate significantly in the sectors where population is economically active and involved. In fact, the district, Aliğa has become a center where employment of people in industry has reached highest ratio as compared to other districts of İzmir province.

The process of industrialisation that started in 1970's and gained momentum increasingly in various industrial forms until today is greatly likely to continue in the years to come thanks to commuting and transportation means and its proximity to İzmir. In addition to population growth induced by industrialisation, another significant development is that resort settlements have emerged along sea shores in some nearby towns and villages.

Key words: Aliğa, İzmir, Urbanisation, Population.

Öz

Ülkemizdeki kentleşme hareketlerinin en önemli nedeni, bazı istisnalar bulunmakla beraber, sanayi faaliyetlerinin bazı kentlerimizde göstermiş olduğu önemli gelişmelerdir. Bu tür faaliyetler yer yer ülke ölçeğinde önemli merkezler yaratırken yer yer de bölgesel ölçekte önem taşıyan yeni merkezlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İzmir ilinin kuzeyde yer alan Aliğa da, 1970’li yıllardan itibaren hızla sanayileşen bölgesel bir merkezdir. Başta İzmir Rafinerisi ve Petkim gibi büyük ölçekli kamu sanayi yatırımları ile başlayan bu süreci, özel sektördeki gelişmeler izlemiştir. Böylece yakın bir zamana kadar kırsal bir karakter taşıyan Aliğa, ekonomik yapısındaki yapısal dönüşümlere bağlı olarak, bugün bir sanayi kenti kimliği kazanmıştır. Türkiye’de sanayinin geliştiği birçok kentte olduğu gibi Aliğa ilçesi de, ekonomik yapısında oluşan bu büyük ve oldukça hızlı değişimden etkilenmiştir. Bu değişimin en somut göstergelerinden biri de hiç kuşkusuz ilçenin kent nüfusunda yaşanmıştır. Kent nüfusu doğal artışın yanı sıra, aldığı göçlerle hızla artmış, nüfusun ekonomik açıdan faal olduğu sektörlerde sanayinin belirgin bir biçimde üstünlük kazandığı yeni bir yapı oluşmuştur. Nitekim Aliğa ilçesi, bugün İzmir ilinin sanayide çalışan nüfus oranının en yüksek olduğu ve en yüksek nüfus artış oranına sahip ilçesi konumuna gelmiştir.

Aliğa’da 1970’li yıllardan itibaren başlayan ve günümüze doğru giderek ivme kazanarak çeşitlenen sanayileşme süreci, kentin İzmir’e olan yakınlığı ve ulaşım açısından sahip olduğu olanaklar nedeniyle gelecek yıllarda da devam edecektir. Sanayileşmeye bağlı olarak gerçekleşen nüfustaki değişimlere ek olarak, ilçenin kıyı kesiminde yer alan bazı yerleşmelerinde ise daha çok yazlık konutlardan oluşan bir gelişme yaşanmaktadır.

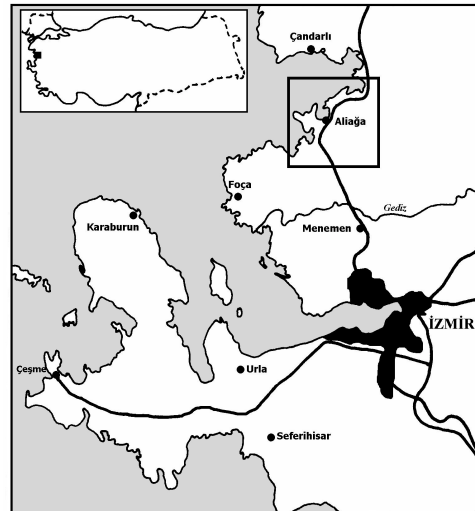
Anahtar kelimeler: Aliğa, İzmir, Kentleşme, Nüfus.

Giriş

İzmir kentinin kuzeyinde yer alan Aliğa (Şekil 1), 1960’lı yılların sonlarına kadar tarıma dayalı bir yerleşme niteliği taşıırken, 1970’lerin başından günümüze kadar süren hızlı sanayileşme ile bu görünümünden süratle sıyrılmış ve bir sanayi kentine dönüşmüştür. Sanayileşmenin hem kısa sürede gösterdiği gelişme hem de sanayi kuruluşlarının ülke çapında bir büyüklüğe ve öneme sahip olması, Aliğa ve çevresinde başta kentleşme, çevre sorunları, nüfus ve göç olmak üzere pek çok konuda yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sorunların varlığı birçok konuda yeni araştırmaların yapılmasını da zorunlu kılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Aliğa’daki sanayileşmenin ilçe nüfusunda yarattığı değişimleri incelemektir. Araştırma sahası olarak Aliğa ilçe bütünü seçilmiş ve yalnız toplam nüfus değil, gerek kent merkezi gerekse kır nüfusundaki değişimler değerlendirilmiştir. İlçenin nüfus miktarındaki değişimlerin incelenmesine 1950 yılından başlanmıştır. Bunun en önemli nedeni, Aliğa’da

sanayinin 1970’lerden itibaren gelişmeye başlamasıdır. Başka bir anlatımla, sanayileşmenin nüfus üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için 1950 öncesine ait verilerin kullanılmasına gerek duyulmamıştır.

Şekil 1: Aliğa’nın lokasyon haritası.
Figure 1: Location map of Aliğa.

Aliağa 1982 yılına kadar Menemen ilçesine bağlı bir bucak iken (Coşar 1992), bu tarihten sonra, başka ilçelere bağlı köylerin dahil edildiği yeni bir ilçe statüsü kazanmıştır. Bu nedenle, nüfusa ilişkin verilerin 1950 yılından başlatıldığı dikkate alınarak, değişimleri daha sağlıklı analiz edebilmek amacıyla, ilçenin bugünkü sınırları 1980 öncesine de aynen uygulanmıştır. Bununla birlikte, sanayileşme ve nüfus arasındaki ilişkiyi daha belirgin bir şekilde ortaya koyabilmek amacıyla, ilçedeki sanayileşme süreci de kısaca gözden geçirilmiştir.

***Aliağa*'da Sanayileşme Sürecinin Temel Nitelikleri**

Aliağa'nın bir sanayi kenti niteliği kazanmasını gerek ülke gerek İzmir ili ölçeğindeki planlamalardan bağımsız incelemek olanaksızdır. 1960'lı yılların başında planlı döneme başlanması; 1965 yılında ise *Aliağa*'nın İzmir'in sanayi alt bölgesi olarak planlanması, sanayileşme sürecini İzmir'de kurulması uygun bulunmayan, çevreye etkileri daha yoğun ağır sanayinin yer alacağı bir bölgesel merkez olarak tanımlanmıştır (Balamir 1997). Sanayinin yer seçimi devlet kararı ile yapılmış ve daha sonra gelecek sanayinin bu alanların çevresinde yerleşmesi kararlaştırılmıştır. *Aliağa* için adeta bir dönüm noktası olan bu kararların alınmasında, yörenin uygun karayolu bağlantılarına, liman yapılabilecek özelliklere sahip olması, suyun elde edilmesindeki kolaylıklar ve kamulaştırma açısından önemli sorunların yaşanmayacağı arazilerin varlığı belirleyici olmuştur (Coşar, 1992).

Bu planlama çerçevesinde, öncelikle büyük devlet yatırımlarından biri olan TÜPRAŞ İzmir Rafinerisi 1972'de devreye girmiş ve ilerleyen yıllarda daha da büyümüştür. Rafinerinin kurulmasını, 1980'lerden sonra PETKİM *Aliağa* kompleksi gibi dev bir tesisin işletmeye açılması izlemiştir. 1982'de ise yine bir devlet kuruluşu olan MKE büyük bir gemi söküm tesisi kurmuştur (Şekil 17). 1970'li yılların ortalarından itibaren, *Aliağa* ve çevresindeki sanayileşme sürecinde yaşanan bir diğer olgu da demir-çelik sanayiindeki gelişmelerdir. Gemi söküm tesislerinden sağlanan hammaddenin yanı sıra, yurt dışından ve yurt içinden alınan hurdaların işlenerek değerlendirildiği özel sektöre ait çok sayıda demir-

çelik tesisi ve bu işletmelerin ürünlerini işleyen haddehanelerin kurulması, *Aliağa*'daki sanayileşme sürecine yeni bir ivme kazandırmıştır (Süslü, 2002 ve Kılıç, 2004). Petro-kimya sanayiinin varlığına bağlı olarak, çok sayıda gaz dolmuş ve depolama tesisi de bu süreç içinde *Aliağa*'da kurulmuştur. Gübre fabrikası ve kağıt fabrikası da yörede kurulan büyük tesisler arasında belirtilebilir (Balamir 1997).

Görüldüğü gibi, *Aliağa*'daki sanayi kuruluşlarının en önemli yanlarından biri, bir kısmının öncü devlet yatırımları niteliğinde olması (İzmir rafinerisi ve Petkim gibi) ve çok sayıda işçi çalıştırmalarıdır. Sözelimi ilçenin en büyük sanayi kuruluşu olan Petkim'de yaklaşık 5000 kişi, İzmir Rafinerisi'nde ise 1500 kişi istihdam edilmektedir. İlçenin bir diğer önemli sanayii kolu olan demir-çelik ve haddehanelerinde çalışanların sayısı ise 3500 kişiyi bulmaktadır (Özer 1999). İlçedeki sanayi tesislerinin son derece önemli alanlarda faaliyet gösteren büyük ölçekli kuruluşlar olmaları; sadece bölge ekonomisinde değil ülke ekonomisinin tümünü ilgilendiren bir niteliğe ve çok sayıda çalışana sahip olması, *Aliağa* ilçesinin nüfus yapısını da derinden etkilemiş, İzmir'in kuzey aksında gözlenen kentleşmede bir alt merkez özelliği kazanmasına neden olmuştur (İTO, 1993).

Kent Nüfusunun Gelişimi

Aliağa ilçe merkezinin nüfus gelişimi incelendiğinde, nüfusun 1950'den günümüze kadar sürekli artış kaydettiği gözlenir. Ancak kent, ülke ve bölge ekonomik planlarında bir sanayi bölgesi olarak tanımlandığı 1960'lı yılların ortalarından itibaren, hızla kabuk değiştirmiş ve sanayileşme sürecine bağlı olarak hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur. 1950 yılında sahip olduğu 2130 nüfusla, Menemen ilçesine bağlı bir bucak merkezi olan *Aliağa*, 1965 yılına kadar, nüfusu az da olsa artan, ancak nüfus artış hızı sürekli gerileyen bir yerleşim merkezi niteliğindedir. Nitekim, 1950'de 2130 olan nüfusu, 1955'te 2590'a, 1965'te ise 3087'ye yükselirken, 1950-1955 döneminde binde 39 olan nüfus artış hızı, 1955-1960 döneminde binde 19'a, 1960-1965 döneminde ise binde 16'ya gerilemiştir.

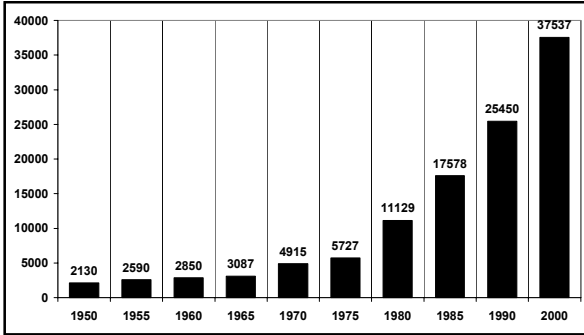
1965'e kadar olan dönem, *Aliağa*'nın tarımsal niteliğinin ön planda olduğu bir dönemdir. 1950'lerden itibaren daha çok pazara yönelik

üretimine geçildiği, ancak Aliğa ve çevresinde bu yapısal dönüşüme olanak vermeyen olumsuz şartların geçerli olduğu gözlenir (Çoşar, 1992). Bunun yanı sıra, İzmir kentinin Aliğa'ya çok yakın bir mesafede yer alması ve hepsinden önemlisi güçlü bir çekim merkezi olması nedeniyle, bu kente yönelik göçler, 1965'e kadar Aliğa nüfusunun çok yavaş artmasına neden olmuştur (Şekil 2 ve 3).

Tablo 1: Aliğa ilçesinde kır, kent ve toplam nüfus miktarı (1950-2000).

Table 1: Total, urban and rural population in Aliğa district (1950-2000).

	Kır	Kent	Toplam
1950	9169	2130	11299
1955	9761	2590	12351
1960	10684	2850	13534
1965	11962	3087	15049
1970	11960	4915	16875
1975	12345	5727	18072
1980	14684	11129	25813
1985	15694	17578	33272
1990	16700	25450	42150
2000	19655	37537	57192

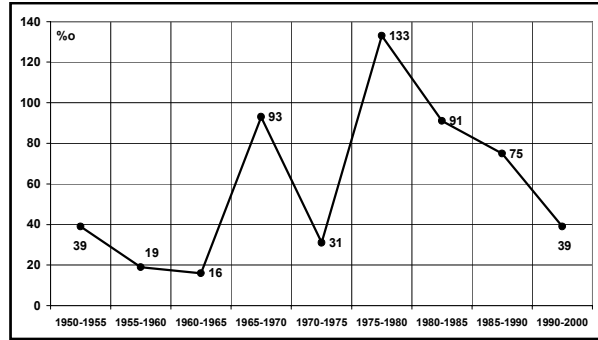

Şekil 2: Aliğa kentinin nüfus gelişimi.
Figure 2: Population growth in Aliğa city

Aliğa ve çevresinin, hem ülke hem de bölge bazında alınan kararlar sonucunda, bir sanayi bölgesi olarak tanımlanması kentin nüfusunda hızlı bir artış döneminin de başlangıcı olmuştur. Aliğa'nın bir sanayi kentine dönüşmesinin ilk adımı da, yapımına 1967'den itibaren başlanan ve 1972'de işletmeye açılan İzmir Rafinerisi olmuştur. Rafinerinin açılması, hiç kuşku yok ki sadece nüfus artışına neden olmakla kalmamış,

Aliğa'nın 1982'de ilçe yapılması ile noktalanmış sürecin de başlangıcı olmuştur.

Rafinerinin yapımına başlandığı 1967'den sonra, Aliğa, daha çok göçlerle beslenen hızlı bir nüfus artış dönemine girmiştir. 1965 yılında, 3087 olan nüfusu, 1965-1970 döneminde binde 93'lük bir artış kaydederek 1970 yılında 4915'e yükselmiştir (Şekil 2 ve 3). Rafinerinin henüz işletmeye açılmadığı bu dönemdeki yüksek nüfus artışı, söz konusu tesisin yapımında çalışmak üzere çok sayıda kişinin buraya gelmesiyle ilgilidir.

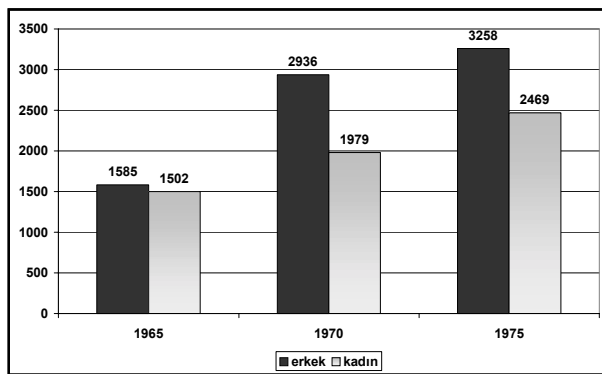

Şekil 3: Aliğa kent nüfusunun yıllık artış hızı.
Figure 3: Annual growth rate of city population in Aliğa.

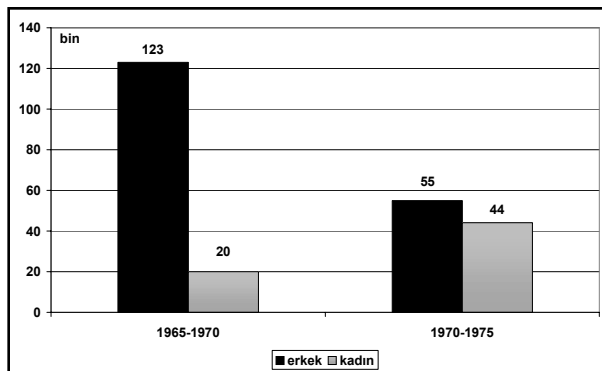
Nitekim özellikle erkek nüfustaki artış, Aliğa'nın bu dönemde aldığı işçi göçünü net bir şekilde ortaya koymaktadır. 1965-1970 döneminde erkek nüfus binde 123 oranında artarken, kadın nüfustaki artış binde 20 düzeyinde kalmıştır (Şekil 4-5).

Aliğa'nın nüfusunda önemli artışlar yaşanan bir başka dönem de 1975-1985 yıllarını içine alan 10 yıllık dönemdir. Bu dönemin ilk yarısı, bir başka deyişle 1975-1980 dönemi, Aliğa'da en yüksek nüfus artışının meydana geldiği bir dönemdir. 1975 yılında 5727 olan nüfus, binde 133'lük bir artış kaydederek 1980'de 11129'a yükselmiştir. Nüfusun yaklaşık ikiye katlandığı bu dönem, Aliğa'da petro-kimya tesislerinin yapımının sürdüğü, demir-çelik ve diğer sanayi kollarında yeni tesislerin kurulmaya başlandığı, TPAO ve diğer bazı tesislerin lojmanlarının kullanıma girdiği bir dönemdir. 1975-1985 döneminin ikinci yarısında da hızlı nüfus artışı devam etmiştir. 1980'de 11129 olan nüfus, binde 91'lik artışla 1985'te 17578'e ulaşmıştır. Söz konusu dönemin, önemli olaylarından biri de Aliğa'nın 1982'te ilçe statüsü kazanmasıdır.

Sonuç olarak, İliyağa'nın hem nüfus hem de kentsel alan bakımından kaydettiği hızlı büyümede, 1975-1985 döneminde yaşanan gelişmelerin önemli rol oynadığını belirtmek mümkündür. Bu gelişmede, hiç kuşkusuz, başta İzmir Rafinerisi ve PETKİM gibi çok sayıda işçi çalıştıran dev sanayi kuruluşlarının yanı sıra, diğer sektörlerdeki sanayi tesislerinin kurulması etkili olmuştur. İliyağa kenti nüfusu, 1985 yılından sonra da hızlı artışına devam etmiştir. 1985 yılında 17578 olan nüfus, binde 75 oranında artmış ve 1990'da 25450'ye yükselmiştir. 1990-2000 dönemindeki artış ise binde 39 olarak gerçekleşmiş ve İliyağa nüfusu 37537'ye ulaşmıştır.

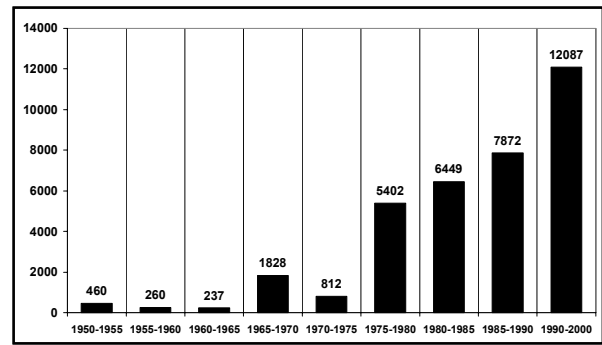
Şekil 4: 1965-1975 yılları arasında İliyağa merkezinde erkek ve kadın nüfus miktarındaki değişimler.
Figure 4: The changes on male and female population in center of İliyağa (1965-1975).

Şekil 5: 1965-1975 yılları arasında İliyağa merkezinde erkek ve kadın nüfus artış oranları.
Figure 5: Annual growth rate of the male and female population (1965-1975)

İliyağa kentinin nüfus artışı genel olarak değerlendirildiğinde, 1975 sonrasında büyük bir artış olduğu gözlenmektedir. Nitekim, sayım

dönemleri arasındaki mutlak nüfus artışına ilişkin veriler, kentin bu tarihten sonra, giderek artan bir mutlak nüfus artışına sahne olduğunu göstermektedir. 1975 öncesindeki dönemlerde, mutlak artış oldukça sınırlı bir düzeyde kalırken, bu tarihten sonra kentin nüfusu bir önceki dönemden çok daha fazla artış kaydetmiştir. 1975-1980 döneminde 5402 olan mutlak artış, 1980-1985 döneminde 6449'a, 1990-2000 döneminde ise 12087'ye yükselmiştir (Şekil 6). Böylece kent, 2000 yılında sahip olduğu nüfusun (37537) % 70'ini son 20 yılda kazanmıştır.

Şekil 6- İliyağa kent nüfusunun sayım aralıklarındaki artış miktarı.

Figure 6: Increase of İliyağa city population

İliyağa'nın bir sanayi kenti kimliği kazanarak ulaştığı bu hızlı büyüme, İzmir ili içinde de özel bir yere sahiptir. İzmir'e bağlı ilçe merkezlerinin 1960 sonrası nüfus verilerine bakıldığında en yüksek artışın İliyağa'da gerçekleştiği gözlenir. 1960-2000 arasındaki 40 yıllık süre içinde İliyağa kentinin nüfusu yıllık ortalama binde 64'lük bir artış kaydetmiştir. Diğer ilçelerin kentsel nüfus artışları ise bu oranın oldukça gerisinde kalmıştır (Tablo 2). Aynı dönem İzmir kent bütünündeki artış ise binde 39 olarak gerçekleşmiştir. Tüm bunlar İliyağa kentinin ne derece yüksek bir nüfus artışı ile karşı karşıya kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

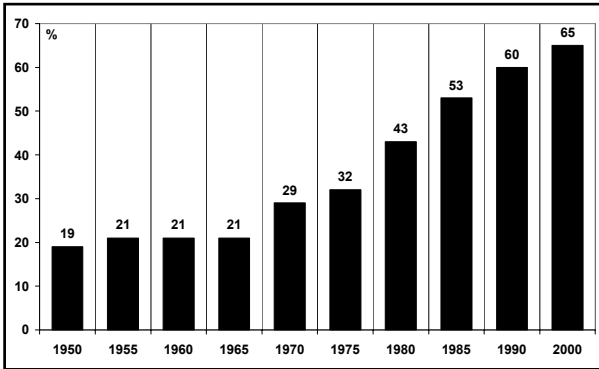
Sanayileşmeye bağlı bu hızlı nüfus artışı, ilçe nüfusunun kır-kent dağılımında da dikkate değer değişimler yaratmıştır. 1965 yılının sonlarına kadar % 19-21 olan kentsel nüfus oranı, 1970 yılında % 29'a çıkmıştır. Kentsel nüfus oranındaki artış özellikle 1975 yılından sonra daha belirgin bir karakter kazanmış ve 1980'de % 43'e, 1990'da % 60'a, 2000'de ise % 65'e yükselmiştir (Şekil 7).

Aliğa ilçesi, bu kentsel nüfus oranı ile Urla, Selçuk ve Çeşme gibi İzmir'in daha çok sayfiye niteliği taşıyan ilçelerinin ardından en yüksek kentsel nüfus oranına sahip ilçesini meydana getirmektedir.

Tablo 2: İzmir'e bağlı ilçe merkezlerinde 1960-2000 yılları arasındaki yıllık ortalama nüfus artış hızı.

Table 2: Annual growth rate of population in centers of districts of Izmir (1960-2000)

İlçe Merkezleri	Artış hızı %0
Aliğa	64
Foça	53
Çeşme	48
Kemalpaşa	42
Torbalı	39
Seferihisar	34
Urla	30
Menemen	28
Selçuk	26
Kınık	20
Bergama	22
Ödemiş	19
Bayındır	8
Tire	12

Şekil 7: Aliğa ilçesinde kentsel nüfus oranları.
Figure 7: Proportion of city population in Aliğa district.

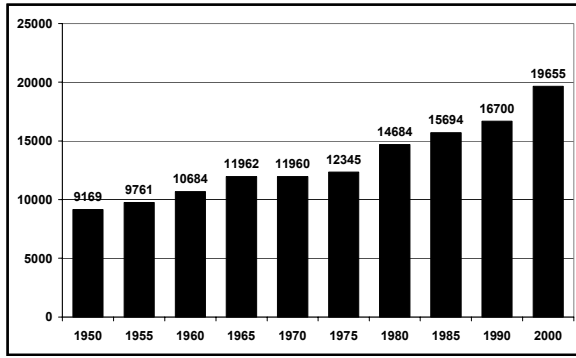
Kır Nüfusundaki Değişimler

Aliğa kentinde 1970'li yıllardan sonra başlayan ve giderek hızlanan sanayileşme süreci, etkisini büyük ölçüde kentsel nüfus artışında göstermekle beraber, kırsal nüfusu da etkilemiştir. Aliğa

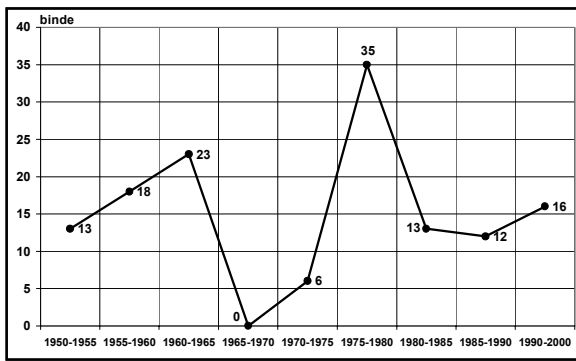
ilçesinin kırsal nüfus verileri incelendiğinde, sanayileşmeye bağlı olarak kırsal nüfusun gelişiminde de farklılıklar meydana gelmiştir. 1950-1970 dönemi kırsal nüfus artış hızının daha düşük seyrettiği bir dönem olarak dikkati çekerken, 1970 sonrasındaki artışlar bir önceki döneme göre yüksektir. 1950 yılında 9169 olan kırsal nüfus miktarı, 1965 yılına kadar binde 13-23 arasında artış kaydederek 11962'ye yükselmiştir. 1965-1970 dönemi ise kırsal nüfus artışının en düşük düzeyde olduğu bir dönemdir. 1965 yılında 11962 olan nüfus, 1970 yılında 11960 olmuştur (Şekil 8). Bu düşük artışta, Aliğa'da yapımı devam eden rafineri inşaatının kırsal alanlardan aldığı göçler de etkili olmuştur.

1970 yılından itibaren kırsal nüfus artışında da bir önceki döneme göre oldukça farklı bir eğilim ortaya çıkmıştır. 1975 yılına kadar ana çizgileriyle giderek azalan bir artış varken, bu tarihten sonra Aliğa'nın kır nüfusu belirgin bir artış sürecine girmiştir. Nitekim, 1975-1980 döneminde, binde 35 gibi yüksek bir yıllık ortalama artış kaydeden kırsal nüfus, 1980 yılında 14684'e yükselmiştir. Söz konusu dönem Aliğa'da kırsal nüfusun 1950 yılından günümüze kadar en yüksek düzeyde artış kaydettiği bir dönem olmuştur (Şekil 9). 1980 yılından sonra da kırsal nüfus her sayım arası dönemde binde 12-16 arasında artarak 2000 yılında 19655'e yükselmiştir.

Aliğa'daki kırsal nüfusun zaman içinde gösterdiği artış eğilimleri incelendiğinde Türkiye bütünündeki kırsal nüfus artış eğilimlerinden son derece farklı bir tablo ile karşılaşıldığı açıktır. 1950'den günümüze kadar Türkiye'de kırsal nüfusun artış hızı -birkaç dönemdeki küçük artışlar dışında- sürekli gerilemiştir. Bu gerileme 1980'den sonra sadece artış hızıyla sınırlı kalmamış ve bu tarihten itibaren kırsal nüfus miktarı olarak da azalarak artış hızı negatif olmuştur. Oysa araştırma konumuzu meydana getiren Aliğa'da, yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız genel eğilime ters bir kırsal nüfus artışı yaşanmaktadır. 1965'e kadar yükselme, 1965-1975 arasında ise azalma eğilimi gösteren kırsal nüfus artış hızı, 1975 sonrasında oldukça yüksek bir artış eğilimine girmiştir. Kırsal nüfus artış hızındaki bu yükselmeye sanayileşmenin dışında ulaşım ve yazlık konutların etkili olduğu gözlenmektedir.

Şekil 8: İliğa ilçesinde kırsal nüfusun gelişimi.
Figure 8: Growth of rural population in İliğa.

Şekil 9: İliğa ilçesindeki kırsal nüfus artış hızları.
Figure 9: Annual growth rate of rural population in İliğa

İliğa ilçesinde kırsal nüfusun köyler ölçeğinde kaydettiği gelişmede sanayi kuruluşlarının dağılımı ve karayolunun son derece büyük etkisi olmuştur. Genel bir değerlendirme yapıldığında İzmir-Çanakkale karayolunun doğusunda ve nispeten iç kesimlerde yer alan köyler, 1970 sonrasında ya büyük ölçüde nüfus kaybetmişler ya da nüfus artış hızlarında önemli gerilemeler yaşamışlardır. Karaköy, Bahçedere, Eski Şakran, Kapıkaya, Karakuzu, Yüksekköy, Kalabak, Çoraklar 1970 sonrasında nüfus kaybederken (Şekil 11), bu yerleşmelerden Çıtak, Güzelhisar, Uzunhasanlar, nüfus artış hızı 1970 öncesine göre gerileme gösteren köyler olmuştur.

Buna karşılık 1970 sonrasında kırsal yerleşmelerin nüfus artışları incelendiğinde, nüfusu hızlı artan kırsal yerleşmelerin, genellikle İzmir-Çanakkale karayolu boyunca ve Nemrut sanayi bölgesine yakın konumda toplandığı gözlenir. 1970 sonrasında köylerin nüfus artışları değerlendirildiğinde, en yüksek artışların Yeni

Şakran (%0 56), Çakmaklı (%0 41), Bozköy (%0 31), Horozgediği (%0 25), Çaltıdere (%0 20) köylerinde gerçekleştiği görülür (Şekil 11).

İzmir-Çanakkale Karayolunun varlığı, ilçedeki kır nüfusunun dağılımını iki şekilde etkilemiştir. Bunlardan ilki yukarıda belirttiğimiz gibi, karayoluna ve sanayi kuruluşlarına yakın yerleşmelerin nüfuslarının artışı şeklinde olmuştur. İkinci ve belki de en önemli etkisi ise yeni yerleşmelerin kurulmasına neden olarak, kırsal nüfus dağılımını değiştirmesidir. Buradaki yerleşme yapısını kısmen değiştiren bu olay, karayolunun doğusunda ve karayolundan nispeten uzak olan köylerin 1950'den itibaren, karayolu kenarında da yeni yerleşim merkezleri oluşturmaları ve bunların giderek büyümeleri ile yeni ve büyükçe yerleşmelerin ortaya çıkması ile gerçekleşmiştir (Özer, 1999). Yeni Şakran ve Yeni Şehit Kemal bu niteliğe sahip yerleşmelerdir. İzmir-Çanakkale karayolunun 1948 yılında inşaa edilerek ulaşımına açılmasıyla, yolun doğusunda kalan bu iki yerleşme giderek hızlanan bir şekilde yol kenarında yeni bir merkez etrafında gelişmeye başlamıştır. Böylece daha gerideki eski merkezler nüfus kaybederken, yol kenarında kurulan bu yeni yerleşmelerin nüfusları hızla artmıştır. Yeni Şakran'ın nüfusunun artmasında tıpkı Çakmaklı'da olduğu gibi yazlık konutların da önemli payı olmuştur. İzmir'in 75 km gibi yakınında yer alan Yeni Şakran'ın, yaz mevsiminde nüfusu artmaktadır. Ancak İzmir'e olan yakınlık, yazlık konutlarda oturanların bir kısmının tüm yılı burada geçirmelerine de olanak vermektedir.

İliğa'da gerçekleşen hızlı sanayileşme, yerleşmelerin büyüme hızını belirlediği gibi, nüfusun dağılımında da çok önemli değişimler yaratmıştır. Nitekim 1950 yılında nüfusun dağılımı incelendiğinde, ilçenin güneyinde ova kenarlarındaki yerleşmelerin büyük nüfuslu yerleşmeler olarak dikkat çektiği gözlenmektedir (Şekil 12). Helvacı, Samurlu, Güzelhisar gibi köyler nispeten zengin tarım alanlarının varlığına bağlı olarak daha kalabalık bir nüfus barındırabilmişlerdir. Bu durum, sanayileşme öncesinde nüfusun dağılımını belirleyen temel unsurun, tarıma yön veren fiziki yapı ve ulaşım faktörü olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, 2000 yılındaki nüfus dağılımı incelendiğinde, iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, nüfusun Aliğa kenti ile Nemrut Sanayi Bölgesi'ne yakın konumdaki köylerde toplanmasıdır (Şekil 13). Helvacı, Çakmaklı, Bozköy, Horozgediği, Y. Şehitkemal bu köylerin en dikkat çekici olanlarıdır. İkinci nokta ise, daha önce de belirtildiği gibi İzmir-Çanakkale karayolu boyunca yer alan yerleşmelerin, nüfusun toplandığı yeni odaklar olarak ortaya çıkmalarıdır. Yeni Şakran, Çaltıdere bu tip yerleşmelere verilebilecek en iyi örnektir.

Göçler

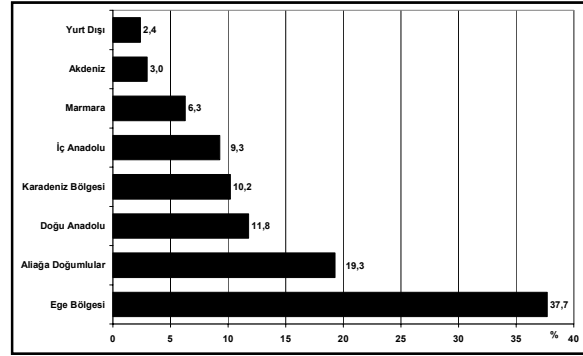
Aliğa kentinin 1970'li yıllardan itibaren kaydetmiş olduğu sanayileşme, ilçe nüfusunun sadece miktarını, kır kent dağılımını, coğrafi dağılımını etkilemekle kalmamış; yapısını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Hemen her sanayi merkezinde olduğu gibi, Aliğa kenti de göç alan ve bu göçler sonucunda hızla büyüyen bir sanayi kenti olmuştur. Kentin nüfus artışları da bu göçlerin etkisini yansıtmaktadır.

Aliğa kentinde yaşayanların doğum yerlerine göre dağılımı incelendiğinde, kent nüfusunun önemli bir kısmının yerli halktan ve Ege Bölgesi'nin farklı illerinden geldiğini göstermektedir. Nitekim, kent nüfusunun % 19,3'ünü yerli halk oluştururken (Şekil 14), % 37,7 si Ege Bölgesi illerinden gelmiştir. Karadeniz % 10,2, Doğu ve Güneydoğu Anadolu % 11,8 ve İç Anadolu kökenliler % 9,3'lük paylarıyla Ege Bölgesini izlemektedir (Özer, 1999). Bu veriler, Aliğa kentinde yaşayan nüfusun % 80'inin ilçe dışından gelerek buraya yerleştiğini; dış göçün kentte hangi boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır.

Aliğa'da son 30 yıl içinde yaşanan ve kaynağını ilçeye yönelik göçlerin oluşturduğu hızlı nüfus artışı, etkilerini sadece Aliğa kent merkezinde değil, köyler üzerinde de derinden hissettirmiştir. Nitekim yapılan araştırmalar, Aliğa ilçesinin kırsal nüfusunda yerli nüfusun sadece % 55,3'lük bir orana sahip olduğunu göstermektedir (Özer, 1999). Buna karşılık nüfusun % 31'i Ege Bölgesi, % 5,5'i Doğu ve Güneydoğu Anadolu, % 2,6'sı ise İç Anadolu Bölgesi kökenlidir (Şekil 15).

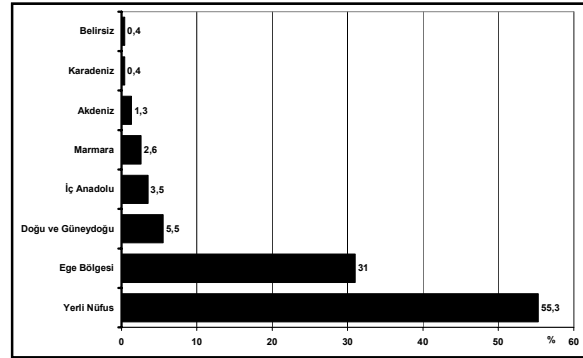
Aliğa ilçesi kırsal nüfusunun % 45'lik bir kısmının başka illerden gelerek yerleşen nüfustan

meydana gelmesi oldukça önemlidir. Kentsel merkezlerde dışarıdan gelen nüfusun bu derece yüksek olması, özellikle Aliğa gibi sanayi merkezlerinde doğaldır. Ancak, sadece kent merkezinde değil, kırsal nüfus açısından da yüksek iç göç oranlarına rastlanması, bir anlamda Aliğa'daki sanayileşmenin ilçeye yönelik göçler üzerindeki etkisini ve boyutunu göstermesi bakımından önemlidir.

Şekil 14: Aliğa İlçesinde Nüfusun Geldikleri Bölgelere Göre Dağılımı

Figure 14: Distribution of population according to origin in Aliğa district

Şekil 15- Aliğa İlçesinde Kırsal Nüfusun Geldikleri Bölgelere Göre Dağılımı.

Figure 15: Distribution of rural population according to regional origin in Aliğa district

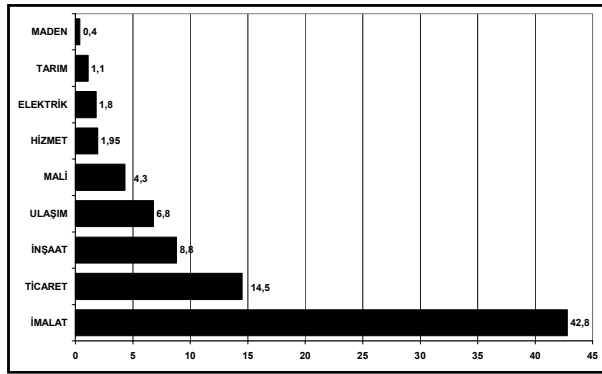
Bununla birlikte, Aliğa bütünündeki köyler incelendiğinde, özellikle göçlerle beslenen nüfus artışının, sanayi alanlarının yakınlarında yer alan köylerde yoğunluk kazandığı gözlenmektedir. Nitekim, kırsal nüfus konusunda da söz edildiği gibi, ilçedeki pek çok kırsal yerleşmede 1970 sonrası genel anlamda bir nüfus azalması yaşanırken, sanayi merkezine yakın veya İzmir-Çanakkale karayolu üzerinde yer alan köyler

Population Features in İzmir-İliyağa District

önemli nüfus artışlarına sahiptir (Helvacı, Bozköy, Çaltıdere, Çakmaklı). Söz konusu köylerdeki bu artışlar, hem ilçe dışından hem de ilçedeki diğer köylerden gelen göçlerle gerçekleşmektedir.

Nüfusun Ekonomik Faaliyet Alanları

Çalışan nüfusun faaliyet alanları konusunda son resmi veriler bilindiği gibi, 2000 genel nüfus sayımına aittir. Bu yıla ilişkin veriler incelendiğinde, 37537 olan kent nüfusunun 12427'si, bir başka ifadeyle, % 33'ü 12 ve daha yukarı yaşta çalışan nüfus olduğu gözlenir. Söz konusu nüfusun faaliyet alanlarına dağılımı incelendiğinde (Şekil 16), İliyağa kentinin çok güçlü bir sanayi kenti kimliği kazandığı görülür.

Şekil 16: İliyağa İlçesinde Çalışan Nüfusun Faaliyet Alanlarına Dağılımı (2000).

Figure 16: Distribution of employed population by economic activities in İliyağa district

Çalışan nüfusun faaliyet kollarına dağılımına göz attığımızda, bu nüfusun % 42,8 gibi çok önemli bir kısmının imalat sanayiinde çalıştığı dikkat çekmektedir. Bu rakama, inşaat sektörünü de eklediğimizde, sanayi alanında çalışanların oranı % 50'yi aşmaktadır. Nüfusun faaliyet kollarındaki bu dağılım, İliyağa'nın sanayi kenti kimliğini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

İliyağa'da özellikle sanayide çalışan nüfusun bir bölümünün İzmir kentinden gelmesi, kenti İzmir'e bağlı ilçe merkezleri arasında sanayide çalışan nüfusun en üst düzeyde olduğu bir merkez olmasını engellememiştir. İzmir ilindeki ilçe merkezlerinde çalışan nüfusun dağılımına göz attığımızda, İliyağa kentinin imalat sanayiindeki üstünlüğü bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Nitekim, İliyağa kentinde % 42,8 olan imalat sanayiindeki payı, Kemalpaşa'da % 38, Menderes'de % 32, Torbalı'da ise % 30'u ancak bulurken, diğer ilçelerde bu değerlerin de oldukça altındadır (Tablo 3).

Tablo 3: İzmir'in İlçelerinde İmalat Sanayiinde Çalışanların Oranı (2000)

Table 3: Proportion of employed population in manufacturing industry in districts of İzmir

İlçe	%
İliyağa	42,8
Kemalpaşa	38,0
Menderes	32,0
Torbalı	30,0
Menemen	29,0
Tire	24,0
Beydağ	21,0
Ödemiş	19,0
Kiraz	18,0
Bergama	17,0
Seferihisar	13,0
Bayındır	12,0
Urla	11,0
Dikili	10,0
Çeşme	9,0
Selçuk	9,0
Kınık	6,8
Karaburun	5,4
Foça	3,7

İliyağa kentinde çalışan nüfusun dağılımında ikinci sırayı % 19,5 ile hizmet sektörü üçüncü sırayı ise % 14,5 ile ticari faaliyetler almaktadır. İliyağa kent nüfusunun dağılımında ilgi çekici noktalardan biri, hiç kuşkusuz, ulaşım sektörünün de yüksek bir oranla temsil edilmesidir. İlçedeki sanayi kuruluşlarının çokluğu ve buna bağlı gelişen ulaşım sektörü, bu alanda çalışan nüfusun da payını yükseltmiştir.

Çalışan nüfusun dağılımında, en ilginç noktalardan biri de tarımda çalışanların oranıdır. Bundan 30-35 yıl öncesinde tarımsal kasaba karakterine sahip olan İliyağa, sanayide yaşanan bu hızlı gelişmelerle, tarımsal kimliğini adeta tamamen

yitirmiş ve bu sektörde çalışanların oranı ancak % 1,1 düzeyinde kalmıştır.

Sonuç

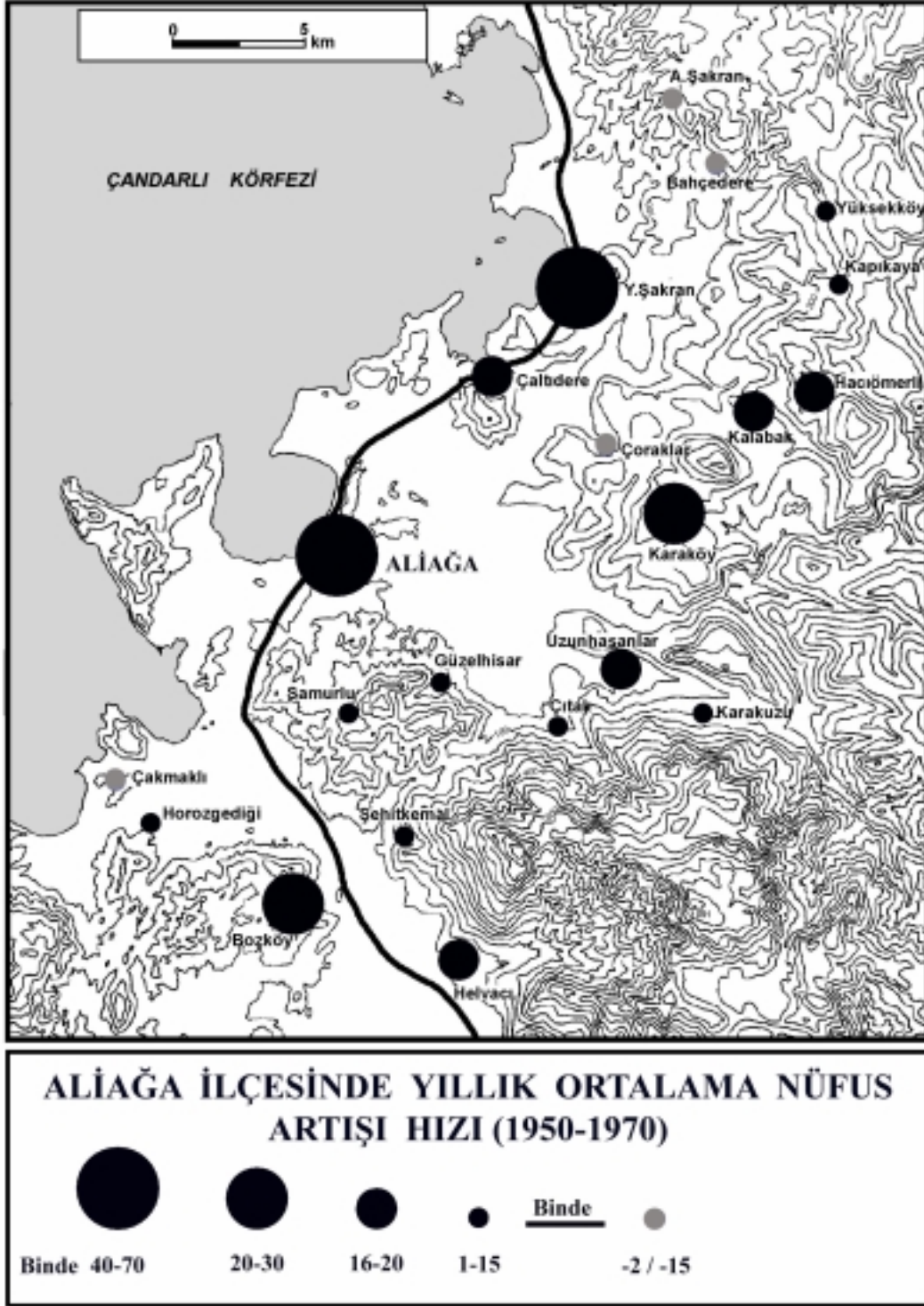
Özellikle petro-kimya ve demir-çelik gibi iki önemli alanda üretim yapan sanayi kuruluşlarının yoğunluk kazandığı Aliğa, 1970'ten itibaren son derece hızlı bir sanayileşme ve kentleşme süreci yaşamaktadır. Aliğa'da ortaya çıkan bu önemli süreç, ülkemizde benzer alanlarda üretim yapan kuruluşların toplandığı bazı kentlerdeki sürece de çok benzemektedir. Batman, Kırıkkale, Seydişehir, Ereğli, Karabük, İskenderun gibi merkezler, bugün sahip oldukları gelişmeyi çeşitli zamanlarda işletmeye açılan sanayi kuruluşlarına borçludur. Nitekim İskenderun, Karabük ve Ereğli demir-

çelik; Seydişehir alüminyum; Batman rafineri; Kırıkkale ise savunma sanayine dayalı bir kentleşme modeline bağlı olarak büyümüşlerdir. Aliğa'nın yukarıda saydığımız kentlerden en önemli farkı, yakın çevresinde İzmir gibi büyük ve çok fonksiyonlu bir kentin bulunmasıdır.

Bu durum, Aliğa'nın diğer modellere göre, daha yavaş sayılabilecek bir nüfus artışı yaşamasına yol açmıştır. Başka bir anlatımla, İzmir'in varlığı ve çok yakın olması, Aliğa'yı daha hızlı bir nüfuslanmadan korumuştur. Ancak bu göreceli durumu bir kenara bıraktığımızda, Aliğa'nın son derece hızlı büyüdüğü ve bu büyümenin devam ederek, beraberinde sosyo-ekonomik etkileri getireceğine kuşku yoktur.

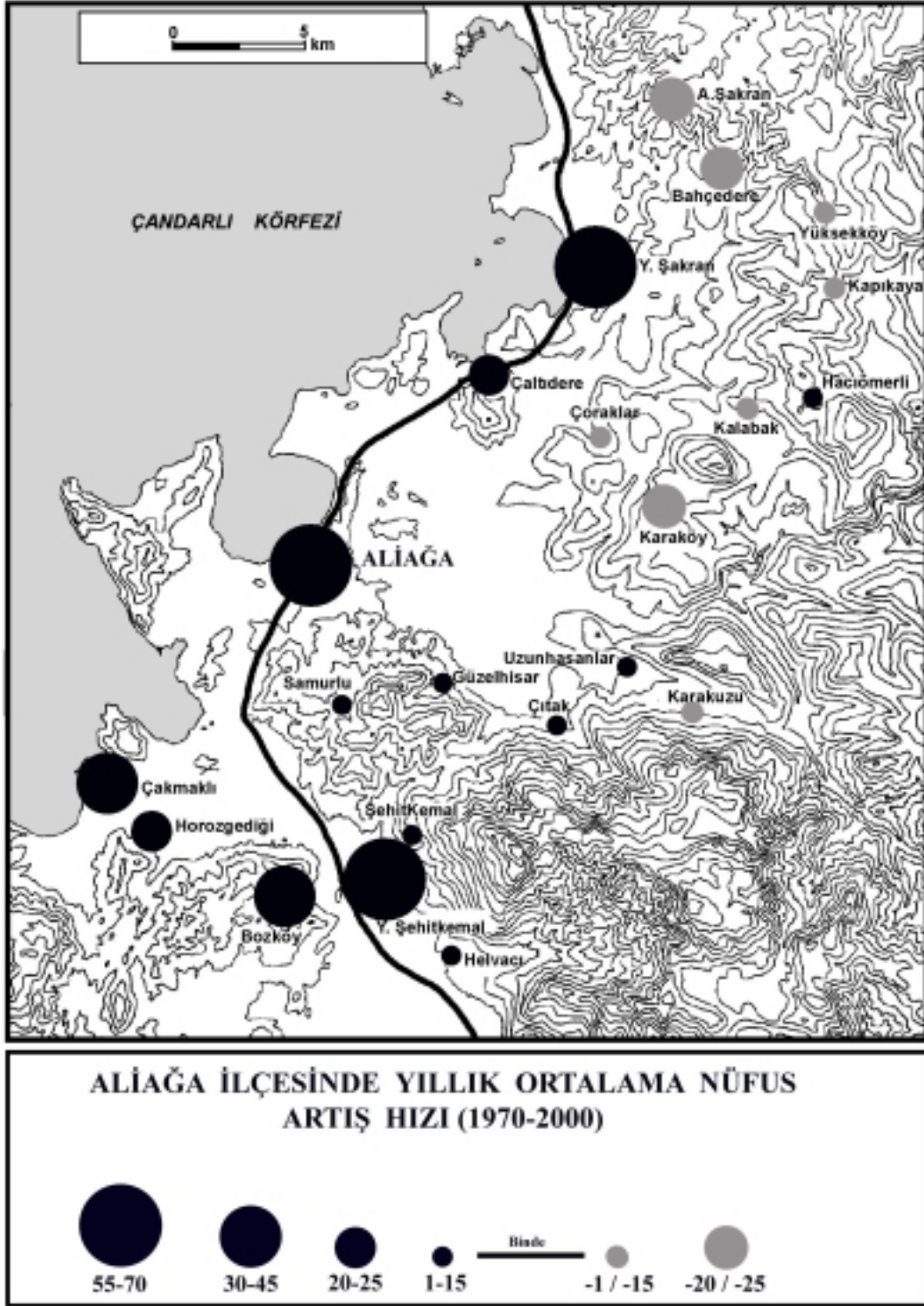
REFERANSLAR

- Balamir, E.,1997. "İaliğa'ya Sanayinin Etkisi". *Bitirme Projesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi. Mimarlık Fakültesi. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.
- Coşar, G., 1992. "İaliğa Monografi Çalışması". *Bitirme Projesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi. Mimarlık Fakültesi. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.
- İzmir Ticaret Odası (İTO),1993. İzmir Stretejik Planı 1996-2002.
- Kılıç, N., 2004. "İaliğa İlçesinde Geline Son Nokta". İzmir Ticaret Odası Bülteni, Mart 2004/1., 19-26. İzmir.
- Özer, T., 1999. İaliğa Rehberi. İaliğa Belediyesi Yayınları.
- Süslü, Ö., 2002. "İaliğa-Nemrut Sanayi Bölgesi". *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir.
- DİE., Genel Nüfus Sayımları (1950,1955,1960,1965,1970,1975,1980,1985,1990,2000).
- DİE., Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, İzmir., (1980,1985,1990,2000)

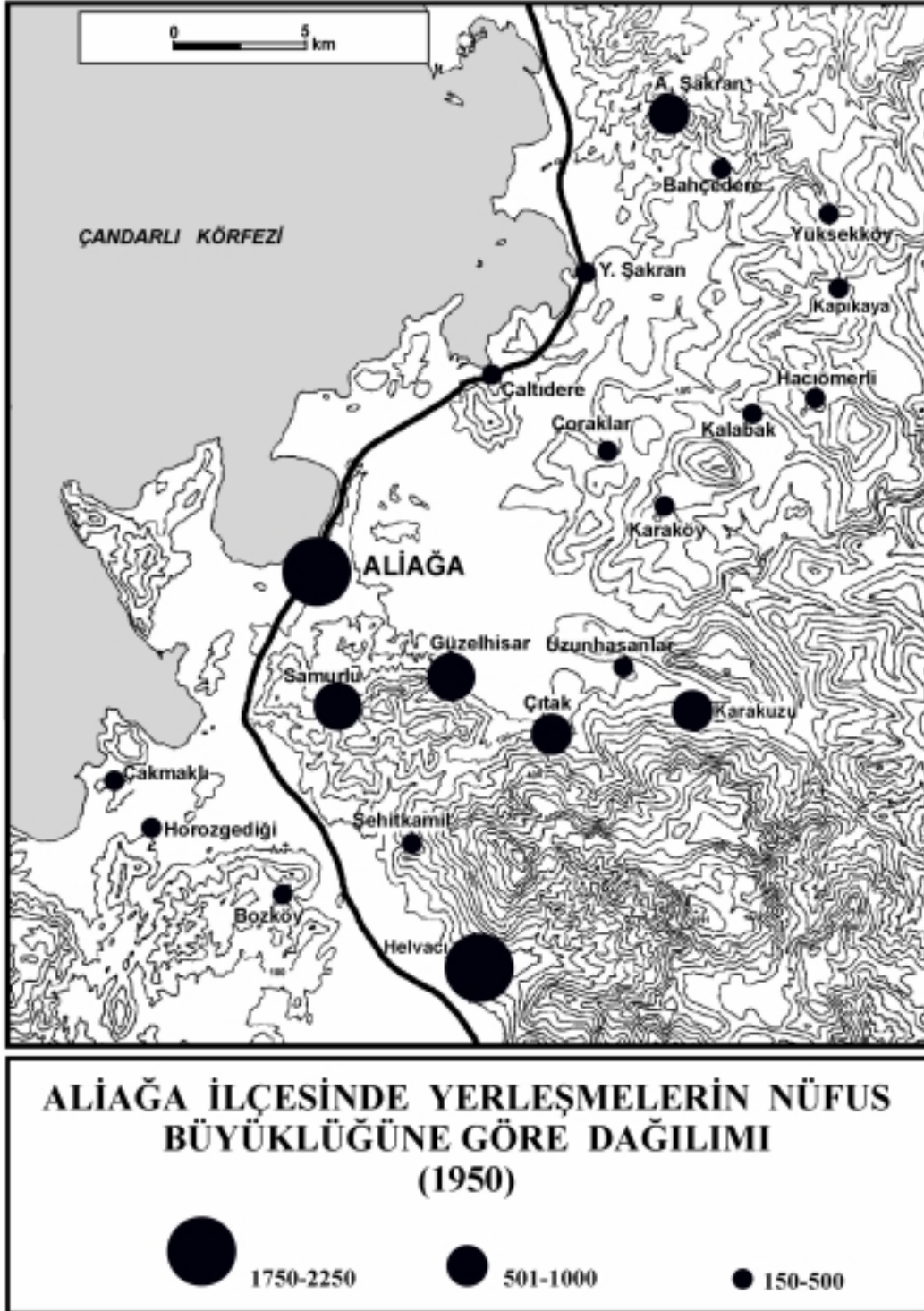

Şekil 10: Aliğa ilçesinde yıllık ortalama nüfus artış hızı (1950-1970)

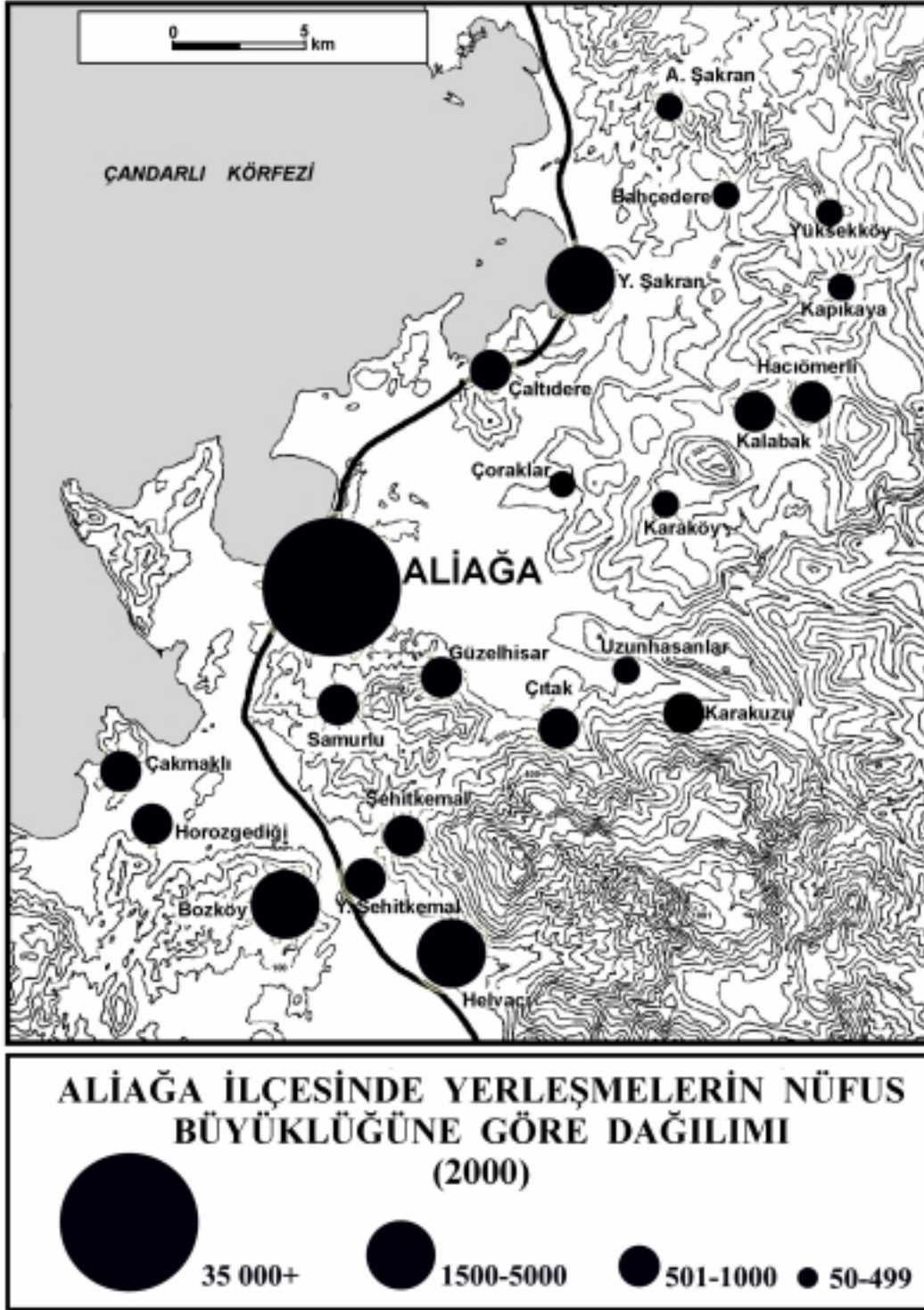
Figure 10: Annual growth rate of population in Aliğa district

Şekil 11: İliğa ilçesinde yıllık ortalama nüfus artış hızı (1970-2000)
Figure 11: Annual growth rate of population in İliğa district

Şekil 12: Aliğa ilçesinde yerleşmelerin nüfus büyüklüğüne göre dağılımı (1950)
 Figure 12: Distribution of the settlements by population size in Aliğa district (1950)

Şekil 13: Aliğa ilçesinde yerleşmelerin nüfus büyüklüğüne göre dağılımı (2000)
Figure 13: Distribution of the settlements by population size in Aliğa district (2000)

Şekil 17: Aliğa ilçesinde sanayi ve yerleşim alanlarının dağılımı
 Figure 17: Distribution of the settlement and industrial areas in Aliğa City